

WSTĘP

Monografia Dąbrówki Małej powstała jako kolejna publikacja dotycząca dziejów jednej z katowickich dzielnic. Dotychczas nie opracowano w sposób całościowy historii tej dzielnicy, do 1951 roku istniejącej jako osobna gmina. W dotychczasowej literaturze naukowej i popularnonaukowej Dąbrówka Mała funkcjonuje najczęściej jako miejscowość lub dzielnica, którą wzmiankuje się „przy okazji” opisu dziejów innych osiedli, dzielnic, miast. Przy opracowywaniu dziejów miejscowości autor przyjął zasięg terytorialny dawnej gminy Dąbrówka Mała. W związku z tym w książce opisano dzieje przysiółków i kolonii, takich jak Pniaki, Stary i Nowy Czekaj, Pod Młynem i Norma. Do gminy należał również Burowiec, który dziś uważany jest za osobną dzielnicę Katowic, a niekiedy (niesłusznie) za część Szopienic. Mając ten fakt na uwadze należy zaznaczyć, że Burowiec również został w tej pracy uwzględniony.

W przeszłości podejmowano próby opisu dziejów Dąbrówki Małej, jednakże skupiano się na wybranym zagadnieniu. Pierwsze informacje o historii miejscowości publikowano na łamach lokalnych gazet,

np. w „Gościu Niedzielnym”. Szkic do dziejów Dąbrówki przygotował myślowicki proboszcz ks. Jan Kudera, jednakże część zawartych w jego tekście informacji zdezaktualizowała się¹. O Dąbrówce wzmiankował w swoich pracach archiwista Ludwik Musioł, który jednak nie poświęcił jej osobnej monografii. Kolejną próbę opisu dziejów miejscowości podjęli członkowie lokalnego koła Związku Bojowników o Wolność i Demokrację pod koniec lat czterdziestych XX wieku. Przygotowane przez nich opracowanie – pierwsze tak obszerne – obejmuje całość dziejów miejscowości. Tekstu nie opublikowano, jednak jego wartość pod względem merytorycznym jest bardzo duża. Na 90-lecie istnienia miejscowej parafii Adam Palion przygotował niewielkie opracowanie dotyczące historii kościoła, parafii oraz miejscowości². W 2012 roku ukazała się kolejna pozycja także na temat parafii (związana z obchodami 100-lecia jej istnienia)³. Dwa lata

¹ J. Kudera, *Początki Małej Dąbrówki* [mps w zbiorach Biblioteki Śląskiej w Katowicach, sygn. R 108 II].

² A. Palion, *Być dobrym jak chleb: 90-lecie Parafii Świętego Antoniego Padewskiego w Dąbrówce Małej*, Katowice 2002.

³ *Parafia rzymskokatolicka – kościół św. Antoniego z Padwy*

później opublikowano opracowanie poświęcone kościelnym organom⁴. Miejscowość była również przedmiotem opracowań popularnonaukowych na temat osad i osiedli Katowic autorstwa Lecha Szarańca. W 2012 roku ukazała się dwutomowa publikacja naukowa *Katowice. Środowisko, dzieje, kultura, język i społeczeństwo* pod redakcją Antoniego Barcia, Ewy Chojeckiej i Sylwestra Fertacza⁵. Jest to monografia obejmująca większość zagadnień dotyczących miasta, w tym także poszczególnych dzielnic wraz z Dąbrówką Małą. W badaniach nad Dąbrówką przydatne były również prace Jerzego Jarosa (m.in. *Słownik katowickich kopalń i hut*⁶) oraz Emanuela Wilczoka (*150 lat hutnictwa metali nieżelaznych w Szopienicach: dzieje Huty Metali Nieżelaznych „Szopienice” i jej załogi*⁷) przedstawiające dzieje górnictwa i hutnictwa na terenie wschodnich Katowic, w tym także Dąbrówki Małej. Pełny wykaz pozycji bibliograficznych zamieszczono na końcu tej książki.

Autor, przystępując do opracowania tematu, był świadomy, iż materiał dotyczący Dąbrówki Małej jest mocno rozproszony. Niezwykle cenne okazały się materiały zgromadzone w Archiwum Państwowym w Katowicach, w szczególności dokumenty kupna-sprzedaży wsi, poczynawszy od XVII stulecia, oraz dokumenty z XIX i XX wieku dotyczące administracji, szkolnictwa, gospodarki i kultury. Ważne znaczenie – przede wszystkim

w aspekcie budownictwa i rozwoju urbanistycznego miejscowości – miały materiały zachowane w Archiwum Urzędu Miasta Katowice. Opracowanie kwestii kościoła i religii oparto na źródłach zgromadzonych m.in. w Archiwum Archidiecezjalnym w Katowicach. Bardzo ciekawą i przydatną bazę źródłową w zakresie powstań śląskich i plebiscytu stanowiły dokumenty przechowywane w Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie i w Instytucie Józefa Piłsudskiego w Ameryce. Wykorzystano również materiały m.in. z Muzeum Historii Katowic, Narodowego Archiwum Cyfrowego, Centralnej Biblioteki Judaistycznej oraz oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach. Przeprowadzono ponadto kwerendę materiałów prasowych w najważniejszych i największych gazetach górnośląskich, a także periodykach z innych regionów Polski.

W niniejszej pracy przyjęto układ chronologiczno-rzeczowy. Czytelnik dostrzeże dysproporcje pomiędzy poszczególnymi częściami książki, co wiąże się z ilością i jakością dostępnych źródeł i opracowań, wykorzystanych przy tworzeniu tej monografii. W pierwszej części zostały ujęte dzieje od najstarszych wzmianek aż do końca XVIII wieku. Kolejne rozdziały i podrozdziały pośrednio wskazują, że wraz z rozwojem miejscowości w XIX i XX wieku pojawiają się także nowe źródła i informacje, dzięki którym dokładniej można przedstawić dzieje ówczesnej Dąbrówki Małej. Ostatnia część pracy została potraktowana w sposób bardziej skrótowy, gdyż dotyczy okresu najnowszego – od 1990 roku do współczesności. Jednakże ujęcie w tej pracy ostatniego 30-lecia było – w opinii autora – konieczne, dopełnia bowiem całości dziejów Dąbrówki Małej.

1912–2012 *Katowice-Dąbrówka Mała*, red. M. Pleszyniak, Katowice 2012.

⁴ M. Urbańczyk, *Stulecie organów w kościele św. Antoniego z Padwy w Katowicach-Dąbrówce Małej*, Katowice 2014.

⁵ *Katowice. Środowisko, dzieje, kultura, język i społeczeństwo*, t. 1–2, red. A. Barcia, E. Chojecka, S. Fertacz, Katowice 2012.

⁶ J. Jaros, *Słownik katowickich kopalń i hut*, Katowice 1984.

⁷ E. Wilczok, *150 lat hutnictwa metali nieżelaznych w Szopienicach: dzieje Huty Metali Nieżelaznych „Szopienice” i jej załogi*, Katowice 1984.

Wstęp

Czyniąc ukłon w stronę mieszkańców Dąbrówki Małej – byłych i obecnych – autor starał się jak najczęściej przytaczać imiona i nazwiska osób, które tworzyły historię miejscowości. Historię i procesy dziejowe tworzą ludzie „z krwi i kości”. Konieczne jest ich uwzględnienie, nawet jeśli dotyczy to historii „w skali mikro”. W związku z tym na końcu pracy zamieszczono w *Aneksie* listy z nazwis-

kami powstańców śląskich z Dąbrówki Małej oraz osób poległych w czasie I wojny światowej, księży pracujących w tutejszej parafii, a także osób zamordowanych w kwietniu 1940 roku w rejonie hałdy kopalni „Jerzy”. *Aneks* obejmuje również tabelę ze zmianami nazewnictwa ulic i placów w Dąbrówce Małej na przestrzeni dziejów.

1. Mapa z ok. 1902 r. (wł. MHK)